

nekoja imena kliča, da se po imenima vidi, koliko različitih ornamenata resi ćilime i šarenice (mali ćilimi na sedlima), pregače i rakna. Imamo kliče pokosice, klišćace, križiće, jabuke, kuke velike i kuke male, spužaline, kusture, žabice, pokosice, krtenine i rastavke.

Slaganje ovih kliča i rasporedjivanje boja daje sav čar ćilimima. Osobito bojena svila daje izvanredne efekte koliko svojim sjajem toliko i travnom

bojom. Danas su već rijetke svilene bojene radnje na tari. I ako se oživi naša industrija krošne (tare, razboja, notre, machina textoria, Weberstuhl) tada će stalno oživiti i naše stare tankoprelje, hitroprelje, da „predu svilu na zlatnom vretenu” kao što pjeva naša narodna pjesma, to će se bojenje trava dignuti iz zaboravi, da godi oku svih onih, koji ukusa i čustva imaju za ručni rad naroda našega.

OPISAO FRANO IVANIŠEVIĆ:

NARODNA NOŠNJA U POLJICIMA.

Poljica su narodna historička cjelina, u kojoj se još dobro drži i živo osjeća čuvstvo i ukus narodne nošnje. Po svojem topografskom položaju i po oreografskoj formaciji njezina zemljišta, razdijeljena u troje — gornja, srednja i donja Poljica — nijesu ipak izbjegla utjecaju svojih susjeda, Splita, Sinja i Omiša, a da nije i narodna nošnja od njih, barem u nekim selima podlegla utjecaju mode.

Gornja Poljica stoje pod utjecajem Sinja i Cetine, za to i kroy u gornjim Poljicama puno primiće cetinskom, kao što donja i dijelom srednja Poljica u doticaju sa Splitom i Omišem izgubila su dosta staroga kroja i nakita. Srednja su se Poljica najbolje održala. Izgubilo se je na periferiji, ali sredina je još čitava.

Muško odijelo. Na glavi je muškiću kapa, koja ima različiti oblik. Prava je poljička kapa „zavrtača” na dva obluka zavrnutu, od crvene čohe, optočena crnom brusom i kitom na njoj. Ova se još uzdrži u srednjim Poljicama. Rijetka je sasvim kapa „kasalija”, zavrnutu u vis opružena sa brusom i kitom. Vidja se na glavi postarijeg čeljadeta. Sve do nazad malo godina nosile su se obično plosnate kape, u sredini malo odignute u obliku oštruljka. Za to su se i zvale „oštruljice” ili „šibenkinje” jer su se pravile u Šibeniku. I one su bile optočene crnom brusom, povrh uha mali kolobar, izvezen crnim svionim koncem, ispod njega padale su kite ili rese sve do ušiju. Još nose takovu kapu sredovječni ljudi, ali momčad hoće novotarije. Uzele su se nove kape „oblice” ili „sinjkinje”, jer se od tamo u početku najviše dobavljale. U gornjim Poljicama nose postariji ljudi na glavi „peškir”, povezu od svile ili slične tkanine, obavijen od kape na glavi.

Boja mu je šarolika. Peškira sasvim ponestaje u Poljicama. Rabi se samo za svečane zgode, pirove, drneke i t. d.

Na golom gornjem tijelu vunena bijela guća, od jednog komada opletana, sa rukavim, pokrije do kukova. Prtena je guća od tvrde postave ili pamuka rastrizena na prsima, na dva leta; krajevi se zavežu kordelom.

Košulju svaki nosi, osim da se nadje pripukli siromašak o kojemu se reče: neima ni križa u kući, ni košulje na sebi. Ona se kroji od bijele postave. Oko vrata se ušije „ogrica” ili „jaka”, za jedan prst visoka, a na kraju se zasponi na grlu pucem. S jedne i druge strane prsiju prišiju se „latice”, ušiveno od postave za 5—6 cm široke, da pričvrste košulju na prsima. Ovaj prišivak zove se „prsnjača”. Tako se postave dva komada robe (postave) na ramena, to su „ramenjače”. Da pot (znoj) ne progrize robu ispod pazuha, postavi se komad postave na četvrt, s jedne i druge strane. Ti postavci zovu se „upolci”. Sredina košulje sprijeda i straga, dakle bez rukava, zove se *s t a n*. Rukavi su dugi, nagrišpani sve do zašaka. Ono što se nadometne na rukave, ušiveno je i utihaño, s jedne strane otvor, a s druge puce, da se zasponi. To su „rakase” ili „zašaklice”. Košulja je duga do koljena. Povrh košulje je „krožet” ili „jačerma”. Krožet je od bijele antarije ili svile ili proste postave, svakojake šarolike boje. Kroji se na dva leta da pokrije sve prsi, premetne se jedan na drugi. Zakopča se na prsima crnom optokom, pucem ili sponom. Nekoji običaju ukovati staru pletu (cvanciku), kvartin (25 šolada — 50 para) ili komad od stare 2 banice (20 novčića — 40 para) i time zavežu jedan kraj s drugim. U gornjim Poljicama nose i ja-

čermu, koja ima posve drukčiji kroj. Na prsima je sasvim zatvorena. Obično je od bijeloga sukna, koje se ovrani. S jedne i druge strane optočena je jačerma. modrom kurdelom, ili finom brusom, na njemu mala srebrna puca, što se zovu „ilici.“ U stara vremena a i sada za svečanih prigoda n. p. u svatovima, nose se na jačermi velika puca i srebrni obručići što se zovu „toci“. Ni krožet ni jačerma nemaju rukava već „poramenice“, kroz koje se provlače ruke. Prije se je radila jačerma od iste anterije sprijeda i straga, tako i krežet, ali sada na plećima, gdje se ne vidi, slabija je vrst, a sprijeda je narešeno veludom i čohom. Danas mladarija nosi ponajviše krožete, rastvorene sa alamarima na kaštelansku.

Donju stranu tijela od pupka do tabana kriju „gaće“, koje imaju različiti kroj. U gornjim Poljicima još se drži stari kroj širokih gaća, sa dva otvora oko promaja, ubrusom i kitom opšivena. Straga na sjedalištu kroj je obilatiji. Taj nadometak zove se „gjutluk“. U donjim Poljicima nose gaće na „raspor“. To je uski kroj. Na promajam dva otvora, kroz uši provučen je „ulašnik“, (uza) kojim se svežu gaće. Na ovim gaćama (na raspor) ne ima džepova, dočim na drugim ima s jedne i druge strane na bedri. Džepovi su opšiveni čohom i kitama, a unutra je vrećica od tvrde postave za novac i kesica. Nogavice su na gaćama ispod koljena do tabana rastržene, optočene crnom kurdelom, crnom čohom ili gajtanom; s jedne su nanizani „kljunci“, a s druge ušivene „spone“ da se gaće mogu zaspiniti. Oni, koji nose gaće na „gjutluk“, treba im ispod koljena zavežaja, što je obično od tanke fine kože ili od platna napulijana. To se zovu „potkolijnjače“. Roba je za gaće obično od modroga sukna, brusa je crvena, a gajtan od svile. Mornari, ribari, a i težaci u primorju ljeti nose tanke gaće od „telaruše“ ili „rigatine“ u radji, a za blagdana od svile ili bolje štofe. Podgaće ili „bragiše“ (mutande) nose se ispod gaća na golom tijelu. Po sred trbuha se zaspone i na nogavicama ostavi pedalj kurdele, da se zavežu. Kroje se od tvrde engleške postave, sasvim na prosto bez nakita i grišpanja. Potišnja čeljad ne nosi podgaća već samo dobrostojeći. Kupuju se obično gotove u dućanima, ili kroje i šiju kod kuće.

Povrh krožeta i gaća pas je od struke opleten. Roba je od crne vune, sašivena i omašćena u crvenu tangu (boja). Dug je do 2 metra, struka ispletana u 20 do 30 prekrižaja poput mreže. Zadnji kraj se podvrne ili zapne kljункom (spona). Po strukam su kite ili rese. Ovih pasova na struke ponestaje, a uvedeni su novi pasovi od tkanine, namodri ili polutamni sa

cvijetkom. Kupuju se gotovi u dućanima. U gornjim Poljicima nosi se „pripašnjača“ ili „saktijan“ na 4 do 8 listova od dobro strojene kože. Pripašnjača je napulijana sa komadićima kositera kojih bude po više stotina. Donji su listovi veći, tri gornja manja. S jedne strane je kajiš, a s druge „litar“ ili „zaponac“ ili „sponjaluk“. Tu se pripašnjača zaveže uz bok. Za pripašnjaču zadije se nož bjelosapac, mala kubura, arbija, kremen, lula, a povrh toga razastre se marama. Bječve ili „čarape“ pletu se od vune i oblače na noge sve do pod koljena. Povrh bječava „terluci“ su ili „buzavci“ opleteni od crne vune i dobro su ušiveni, do tri prsta visoki, zaigljaju se na male križice ili krivudaste grane u raznim bojama (krivice i očice). Našivači su puno viši, do poviše gnjata, narsmani i napulijani svakakovim nakitima, koji se sjaju. Potplati su uvijek od bijele vune. U donjim selima rabe se „navlake“, koje se oblače povrh čarapa i pokriju svu nogu od pete do prsiju. Malo se više rabe „naratci“, navlake koje pokriju samo prste, bez potplata. Za obuću rabe muškići obično opanke. Načine se od kože govečeta; u svakom selu ima po koji domaći opančar. Donji je dio potplat, a gornji „navezače“. Ove se naprave od „opute“, a to su istrižci ovčije kože. Navezače se ispripliću na više pripleta, do šest. Takovi se nose samo u svetačnim danima, zovu se opanci „pripletnjaci“. Nosili su se i postoli „na škarpune“ rastvorene po sredini, zatvarale bi se crnom „kurdelom“, koja se je zvala „revnik“. Sada momčad a i starija čeljad nose postole zatvorene (gete) na „laštik“, kako se nosi u gradu.

„Kaparani“ i „kaban“ pokriju gornje tijelo; oni su najljepša naprava muškoj glavi. Kaparan se kroji od crnog ili sivkastog sukna sa džepom na jednom i drugom podruku i dva rukava. Naokolo opšivena je crvena čoja, a na kraju nje brusa. Sprijeda na prsima prišiju se dva ili tri nakita poput srca, od čohe, opšiju se brusom i kitom na kraju. Srca se prišiju jedno uz drugo uz jedan prst širine. Na jednom i drugom letu, rastrženi su džepovi, široki, kako može uči ruka. I oni su optočeni čohom i brusom. Dobar kaparan može trajati koliko i vijek ljudski.

Kaban ili kaput služi za zimu i za pirove. Skroji se od dva i tri komada dobra sukna sve do po niže koljena. Na njemu su rukavi i kukuljica. Sprijeda je kaput dobro opšiven crvenom ili crnom bojom i brusom za dobru podlanicu. Po dnu su kite, a tako i na kraju rukava, od crvene čohe. Zagrnjač je prostiji, od kozje kostreti, pomješane sa vunom. Bez rukava su, služe čobanin, da se brane od leda.

Žensko odijelo.

U Poljicima ženske gargašaju, vlače, predu vunu, tkaju na krosna, kroje i šiju veći dio svojih odijela, svaka za se. Okroje i sašiju „oplećinu” (košulju), koja pokrije gornji dio tijela. Okolo je vrata nagrišpana ogrica ili jaka, bijelim pucem zasponjena. Po prsima je košulja nasočana (na falde), a po soćim izvezene su sitne petljice od konca na cvjetove, koje se zovu „puntilje”. Ispod ruka košulje viri guća kupovna, na kojoj nema nikakove radnje, a zašake i rakose takodjer su ispletene bijelom puntiljom ili crvenom za po prsta širine. Na ramenim nadometne se robe i pričvrsti košulja, to su „naramenjače”, a pod pazuhom se takodjer ušije komad, to se zove „potpauznjača”. Košulja se kroji od „kambrika”. Krožet je od „rigatine”, svite ili svile, bez rukava. Zarubljen je uscvjetanom kurdelom ili „veludom”, a zasponi se srebrnim pucima. Prije se zasponjalo sa pribadačom od srebra. Suknja ili bjelača jest najveći komad ženskog odijela. Od sukna je, drži se ramenâ sa utegnutim „poramenicama” ili praćama poput uža, na svako rame po jedna. Sukanja na poramenice nestaje, mlađe nose suknju na oplećak, koji je sastavni gornji dio suknje, okupit je oko tijela. U novije doba cure nose suknju na „pašalicu” bez oplećka, opašu kurdelom oko pasa. — Suknja je nasočana, pri podanku se stavi do dva prsta crvene čohu (podmet) na dnu njega opet optoku od vune, što se zove „podmetica”. „Brnjica” se kroji od modrog kotuna ili postave, na 6 pola ili „štrika” a 5 do 6 soća. Na brnjici ne ima kao na suknji ni podmeta ni podmetice, već komad postave četiri prsta široke pri podanku. Zove se „pedana”. Brnjice se kroje od muvijara ili razmetice. To je fina vuna, sama osnova, koja se ne stupa. Mlade nevjeste od bogatijih kuća kroje za pir i brnjice od crvenog muvijara, što je odveć skupo. Podvukuše su od proste postave, nose se ispod brnjica.

Pregača se nosi povrh suknje, od pasa do pod tabane s prednje strane. Napravljaju se od mekana štama, proštrika se modrilom i žutilom, ostalo je sve crvene boje. Na pregači je više soća (falde) a štrika je od štrike na razmak od 4—5 cm. Naokolo je opijavičena (opšivena) širokom kurdelom, po kojoj su cvijetovi raznih, šarenih boja. Na kraju su pregače uze i spona, s kojim se zaveže na bokovim. Povrh pregače a ispod oplećka obamota se „t k a n i c a”, koja je od široka štama na štrike, raznih boja, ponajviše crvene. Na kraju su rese, kojim se zaveže tkanica. Obično je prosta bez nakita, ali u nekim selima (Kostanje, Podgradje) običaj je zadjeti srebrne ploče i zlatna srca ili medaljune. Povrh oplećka

i tkanice oblače ženske „zobun”, koji se kroji od finoga sukna, vas je ožet uz tijelo, dva rukava na kraju „okurdelana”, ramena su malo odignuta. Oni krajevi zobuna, što padaju niz prsi, zovu se „prsnica”, straga su kosti, a u vrh prsiju ušivena su ko dva džepića, koji se zovu „pečice” ili „žažorke”. U nje bi stare žene stavljale konac, kurdele, puca i naprstnjak. Mladjarija je to pobacila i kroje zobune bez pečica, više odignute na ramenima, okupitije uz tijelo, a rubovi naokolo opšiveni širokom kurdelom. Na glavi nose žene „ručnik”, komad bijele postave, okrojen na četvrt. Naokolo se zarubi, u kraju se prišiju ili uvezu puntilje, naokolo grane i cvjetovi. U zadnje doba djevojke navezu početna slova svoga imena i prezimena. U gornjim Poljicim djevojke nose na glavi malu crvenu kapicu, zakopčanu pribadačom u kosu, ženske udate „obluk” poput maloga obruča od fine postave; priveže se s prijeda sa izradjenom i našupljanom „podvezačom” a straga „privezačom”.

Prihvaća se sa srebrnim špiodam za kose, Danas mladjarija, osobito u primorju nosi na glavi svione „marame” ili „šudare” šarovitih boja, a samo starije žene ručnike sa kitam ili resam. U selu Trnbusim starice ne nose obluka već vežu šudar oko glave bijelom privezačom; ispod nje se obavije crvenom čohom. To se zove počelica. Ljeti nose neke sredovječne žene „sarzu”. Ona je kao i suknja bez rukava, skrojena od tanka sukna, otkana ka, platno, neuvaljana u stupi, otangana u modro; kroji se poput modrine (brnjice).

U gornjim Poljicima nose žene jačermu, osobita vrst odijela, koje pokrije stražnji dio tijela od ramena do gnjata. Sve je od jednog komada, bez rukava u dvije pole raskrojena. Zove se „sadak” ili jačerma. Još koja postarija žena u srednjim Poljicima nosi „župu”, to je jačerma sa rukavima, preko svega života, zahvaćala i dobar dio prednje strane. Prije su se nosili „bavari”, veliki bijeli ručnici, koji sizali do ramena, a kada bi se kraj spuštao ispod ramena, zvala se je „rubina”. Više je nitko ne nosi. Rukavi od oplećina (ženskih košulja) bili su prije široki, na kraju izvezeni bez rakasa. Danas se i to pobacilo.

I zobuni i suknje podlegle su modi, u selima bliže Splita (Podstrani, Sitnom, Srinjinama) uvele su se „saketine” i „kotule” na varošku.

Uz postole i opanke nose ženske, obično postarije, „nestve” ili „gjemelije”. Potplat je od tanke dobro utabačene kože sa crvenim obrubom. Mala djeca do 10. godine nose nestve (papuče) na „sužnje”

ili na „uši“, dva uha ili krila od nestve svežu se, da ne glamaju na nogama.

Nakit. Uz odijelo pristaje nakit osobito mladjariji.

Muškići nose u džepu krožeta ili za pasom sat (reloj) sa lancem; za kapom kitu cvijeća (u gornjim Poljicama paunovo perje), za alamarom na kaparanu struk bosilja, gariful ili ružu. — Ženske nose po dva i tri struka koralja oko vrata, kolajnu niz njedra, djerdane i jankoše na tkanicam, ploče i pate, na

prsima pribadače, trograne naušnice u ušima, vere i prstenje na prstima; domačice o bedrima pancire i srebrene navezane britvice, u krožetima srebrena puca. I u nakitima puno se mladići i djevojke zanašaju za gradskim običajima. Starih oplećaka, ručnika, tkanica, pregača, pribodača, naušnica, pancira, kolajna, vera i prstenja, nalazi se još dosta u starim dobrostojećim obiteljima više za uspomenu nego za vrijednost i porabu.